

26^e jaargang nr. 2, winter 2010

Stichter Berichter

UITGAVE VAN DE STICHTSE VRIJE SCHOOL

De Stichtse Vrije School in beweging

Agenda winter 2010/2011

Donderdag	25 november		6 ^e klassers op bezoek bij MB 5 ^e +6 ^e uur
Vrijdag	26 november	v.a.12.30 uur	Inhaalmiddag
Maandag	29 november		1 ^e Advent
		20.00 uur	Alg. Ouderavond 5 ^e + 6 ^e klas ouders
Woensdag	01 december	18.30 uur	Vakouderavond
Vrijdag	03 december	12.30 uur	Sinterklaasviering
Maandag	06 december		2 ^e Advent
			Toneelweek klas 11C (t/m 10 dec.)
Vrijdag	10 december	20 00 uur	Toneelopvoering klas 11C
			10M beroepskeuzebeurs (na de periodes)
Zaterdag	11 december	20 00 uur	Toneelopvoering klas 11C
Maandag	13 december		3 ^e Advent
Dinsdag	14 december	20.00 uur	Lezing: thema: De twee Jezuskinderen.
Donderdag	16 december	20.00 uur	Kerstspel voor ouders/belangstellenden
Vrijdag	17 december		klas 9 t/m 13 les tot 12.00 uur
		12.30 uur	Kerstviering voor leraren
Maandag	20 dec. t/m 31 dec.		Kerstvakantie
Maandag	03 januari		Studiedag leraren. Leerl. vrij mits alle werk af is;
			Opschoondag van H's en P's en schriften afmaken
Woensdag	05 januari	17.00 uur	Driekoningenspel OB
Donderdag	06 januari	20.00 uur	Driekoningenspel voor ouders/belangstellenden
Maandag	10 januari		Toneelweek klas 9c (t/m 14 jan.)
		20.00 uur	Ouderavond 12 ^e klas
Woensdag	12 januari	20.00 uur	Ouderavond 11 ^e klassen
		20.00 uur	Lezing: thema: het leerplan/de inrichting van SVS
Donderdag	13 januari		Bijeenkomst Ouderplatform
Vrijdag	14 januari	20.00 uur	Toneelopvoering klas 9C
Maandag	17 januari		Toetsweek 11 t/m 13V (t/m 21 januari)
		20.00 uur	Ouderavond 7 ^e klassen
Woensdag	19 Januari	20 00 uur	Ouderavond 10 ^e klassen
Zaterdag	22 januari	10.00 uur	Open Dag tot 14.00 uur
Dinsdag	25 januari	20.00 uur	Ouderavond 8 ^e klassen
Woensdag	26 januari		Open lesmiddag bij inschrijving
Donderdag	27 januari	20.00 uur	Ouderavond 9 ^e klas
Vrijdag	28 januari	20.00 uur	Toneelopvoering 8c
			Inhaalmiddag
Maandag	31 januari		Toetsweek 9 + 10 (t/m 4 febr.)
Vrijdag	04 februari		Einde blok 2 (niet voor 12H en 13V)
Vrijdag	11 februari	20.00 uur	Gala
Maandag	14 februari		Toneelweek 9A (t/m 18 febr.)
Dinsdag	15 februari		Voorlopig advies vergadering 10M
Woensdag	16 februari	19.30 uur	Demonstratiemarkt 10H sectorwerkstuk
Vrijdag	18 februari	20.00 uur	Toneelopvoering 9A
Maandag	21 febr. t/m 25 febr.		Krokusvakantie
Maandag	28 februari		Stages klas 9 t/m 11 en 12V (t/m 11 mrt.)
			Mondelingen + lesl. 12H/13V

Van de redactie

Wat later in het jaar dan gepland, ontvangt u de Stichter Berichter. Als thema voor deze uitgave kozen we: **de SVS in beweging**. En dat zijn we, volop! Het is inherent aan het werk in het onderwijs dat je steeds in beweging blijft (daarom blijven wij leraren zo lang jong!), maar de overheid vraagt de laatste jaren steeds weer van ons om aan te passen en steeds weer moeten wij daar op inspelen. Oud-leerlingen die in grote getale de reünie op 18 september bezochten riepen uit: "Wat is alles hier nu anders". En dat waren niet alleen leerlingen die al vele jaren van school zijn. Ook de leerlingen die bij wijze van spreken drie jaar geleden de school hebben verlaten zijn verbaasd over de veranderingen die hebben plaatsgevonden, in het gebouw en in de inrichting van het onderwijs. Het begrip 'nieuwe stijl' is zo vaak van betekenis veranderd dat het allang geen bruikbare term meer is binnen onze schoolgemeenschap. De vraag is dan ook: wat blijft, wat is onwrikbaar en staat nog als een huis?

Dat zijn onze uitgangspunten; de ontwikkeling van de leerling in al zijn/haar individualiteit en in zijn/haar volledigheid staat steeds centraal. Daarbij baseren wij ons steeds op het leerplan van de Vrije School en dat blijft ons uitgangspunt. We denken dat u dit ook in deze uitgave van de Stichter Berichter weer zult ervaren.

de redactie,

Pieter Joost Sluis

Annelies den Ouden

Colofon

Redactie: Annelies den Ouden
Pieter Joost Sluis
Margriet Klingen

Druk: Kerkebosch
grafische communicatie

Advertenties: Redactie
Stichter Berichter

Reacties: naar Socrateslaan 24
3707 GL of
post@svszeist.nl

Foto omslag: Sofia, Juliette, Tymen
en Matties

Inhoudsopgave

Agenda winter 2010/2011		2
Colofon		3
Redactioneel		3
Wie ben ik?	<i>Danielle van Dijk</i>	4
De leerlingen in beweging	<i>Annelies den Ouden</i>	7
Het onderwijs aan de Stichtse vrije School in beweging	<i>Gijs van Lennep</i>	9
Euritmie; een scholingsweg voor de wil	<i>Yvonne Kleinendorst</i>	11
Gerard Copijn <i>in memoriam</i>	<i>Namens het college, Fr. Lutters</i>	13
Komende lezingen 2010-2011		14
Wat beweegt je?	<i>Annelies den Ouden</i>	14
Goede wensen	<i>Edwina Brinckmann-Rouffaer</i>	16
Weerbaarheidstraining in de Praktische Stroom klassen	<i>Paul Ebert</i>	17
Craft & Art Stroom Zeist; kortweg CASZ	<i>Pieter Joost Sluis</i>	18

D E N I E U W E B O E K E R I J

SPIRITUALITEIT RELIGIE FILOSOFIE ANTROPOSOFIE PSYCHOLOGIE
OPVOEDING LITERATUUR POEZIE KINDERBOEKEN KUNSTKAARTEN

STEYNLAAN 55 3701 EC ZEIST T 030 6923250 F 030 2802896
WWW.DENIEUWEBOKERIJ.NL INFO@DENIEUWEBOKERIJ.NL

Wie ben ik?

Door Danielle van Dijk

Als werkhema van dit schooljaar hebben de leraren gekozen voor het onderwerp: 'De ontwikkeling van het ik in opvoeding en onderwijs'.

Bij de Opmaat van dit schooljaar, op zondag 22 augustus 2010, heb ik een lezing over dit onderwerp gegeven voor ouders en leraren van onze school. Aan mij werd gevraagd enkele punten uit deze lezing op papier te zetten.

Voraf: Als we iets willen weten over de ontwikkeling van het ik, moeten we eerst verkennen wat het ik eigenlijk is. Ik baseer mijn gedachtegangen in dit artikel op het mensbeeld van de antroposofie, omdat dat de grondslag vormt voor het vrijeschoolonderwijs; ook andere mensbeelden en de ideeën van enkele grote denkers betrek ik bij dit onderwerp.

Twee ikken

Als je de Oosterse en Westerse filosofie door de tijden heen bestudeert, kom je na enige tijd tot de conclusie dat er sprake moet zijn van twee ikken: een dagelijks ik en een hoger ik. Voor het dagelijks ik zou 'de tijd van de klok' gelden en voor het hogere ik, dat het eigenlijke Zelf is, zou een andere, meer oneindige tijd gelden. Het gaat dan om de tijd als 'beleving' (Bergson). Ik citeer hier uit het inmiddels bekende boek van Joke Hermsen, 'Stil de Tijd' (2009):

'In 'La personne et le sacré' (1943) stelt Simone Weil dat elk mens behalve een bewuste identiteit ook een 'onpersoonlijk zelf' heeft dat 'vanaf het eerste levenslicht tot aan het graf diep in het hart van elk menselijk wezen' verborgen ligt, maar door de ontwikkeling van het 'ik' als het ware wordt weggedrukt. Dit onpersoonlijke zelf doet denken aan het 'diepere zelf' van Bergson. Deze verschillende benaderingen van een 'ander in het ik' zouden een andere tijd kennen dan die van onze bewuste, handelende identiteit. 'Wij zijn altijd twee', schrijft Weil in haar 'Leçons de philosophie' (1959). 'In alle omstandigheden betekent mens-zijn het kunnen onderscheiden van 'ik' en 'zelf'.'

Als we dus iets willen zeggen over de ontwikkeling van het ik, moeten we zowel het dagelijkse ik als het hoger ik van de mens in beeld zien te krijgen.

Het dagelijks ik

Het dagelijks ik is het ik waarmee we de handelingen van alledag voltrekken. Het kent de tijd van de klok, leeft het leven van afspraken en werk en denkt na over de zaken die belangrijk zijn om in de wereld een goede plek te vinden. Het spreekt vanzelf dat we als opvoeders voortdurend met dit dagelijkse ik van het kind te maken hebben; denk aan het huiswerk, het gedrag thuis of in de klas, het opruimen van de eigen kamer, het maken van afspraken e.d.

Het hoger ik

Het hoger ik is wie je in je diepste wezen bent. Het is degene die zich op zeer indringende momenten roert, bijvoorbeeld bij de dood van een geliefde of de geboorte van een kind. Het gevoel dat je een volstrekt uniek en goddelijk wezen bent, kan je ook ergens in de weidse natuur beleven of bij een stil moment met jezelf. De tijdsbeleving van dit hoger ik is ook van een andere orde. Het lijkt soms of een minuut een eeuwigheid duurt en andersom. De tijd van de klok is vervangen door de tijd van het bewustzijn of het hoger zelf. In het vrijeschoolonderwijs gaat het uiteindelijk om het wekken van het hoger ik, zodat de jonge mens kan worden wie hij in wezen is. Dat is het eigenlijke doel van dit onderwijs. Het gaat hier om een hoge insteek: elk mens komt uit de geestelijke wereld en heeft voornemens en idealen voor het komende aardeleven. Elk aardeleven opnieuw worden andere dingen geleerd en nieuwe uitdagingen aangegaan. Het komen tot de diepste kern van jezelf is een belangrijk uitgangspunt

I AM NOT I

I am not I.
I am this one,
Walking beside me whom I do not see,
Whom at times I manage to visit,
And at other times I forget.
The one who remains silent when I talk,
The one who forgives, sweet, when I hate,
the one who takes a walk when I am indoors,
The one who will remain standing when I die.

Juan Ramón Jiménez (Spaans)

Translation : Robert Bly

van het vrijeschoolonderwijs, dat weer gebaseerd is op het mensbeeld dat Rudolf Steiner ons gegeven heeft: de antroposofie.

Om te laten beleven dat Rudolf Steiner niet de enige is die twee ikken onderscheidt, geef ik hier een prachtig gedicht van de Spaanse dichter Juan Ramon Jimenez: (zie kader)

Altijd weer maakt de laatste versregel diepe indruk op mij: 'The one who will remain standing when I die' (degene die staan blijft als ik sterf). Dat is het hoger ik in elk mens. Mooier kan iemand het niet verwoorden!

De ontwikkeling van het ik

Hoe kun je dit hoger ik, dat het werkelijke wezen van het kind is, nu 'lokken' om gaandeweg het leven steeds meer het heft in eigen handen te nemen? Het ideaalbeeld is dat de jonge mens rond het 18^e/19^e jaar begint te bevroeden wie hij/zij is en wat hij/zij in dit leven wil verwezenlijken. Het begeleiden van de ontwikkeling van het ik vereist voortdurend aandacht van de opvoeder en vooral veel liefde en veel geduld. Stap voor stap moeten de voorwaarden geschapen worden om het hoger ik van het kind uit te nodigen bezit van zijn eigen ziel en lichaam te nemen. Van groot belang is dat het kind zelf mag leren ontdekken en dat het steeds aangesproken wordt in zijn denken, voelen en willen. Zelfstandig leren worden wil zeggen: veel proberen, vallen en opstaan en ondersteund worden door de opvoeder. Kunstzinnig de lesstof verwerken en zelf aan de slag gaan, wekt de diepste wil van het opgroeiende kind.

De kleuterklas is daarbij van even groot belang als de Onderbouw of de Bovenbouw: elke leeftijdsfase kent haar eigen ontwikkelingsmogelijkheden. In wezen is het zo, dat we in onderwijs en opvoeding alleen *de voorwaarden* kunnen scheppen voor een gezonde ik-ontwikkeling. Het eigenlijke hoger ik van de mens is onaantastbaar. Het is de kunst van het opvoeden om ervoor te zorgen dat dit ik kan -en vooral ook *wil-*'indalen' in de ziel van het kind. Dan ontstaan zelfkennis en idealen, omdat het ik in de ziel kan werken en het kind volledig zichzelf durft te ontplooien. Grote woorden en toch gaat het nu net daarom, dat we als opvoeders die hoge insteek durven nastreven en dat we dat elke dag weer opnieuw proberen te doen.

Antroposofisch mensbeeld:

Voor een goed begrip van het mensbeeld van de antroposofie zal ik hier de wezensdelen van de mens proberen te beschrijven en de bijbehorende fases waarin door de opvoeder aan deze wezensdelen op gezonde wijze gewerkt kan worden. Het zijn steeds fases van ongeveer 7 jaar. Dit verschilt soms een beetje per kind, maar in grote lijnen werkt het zo.

In elke fase kun je als opvoeder werken met het wezensdeel, dat zelfstandig geworden is. In elke fase wordt echter ook het 'vrijkomen' of anders gezegd 'het zelfstandig worden' van een ander wezensdeel voorbereid.

De wezensdelen van de mens:

Fysiek lichaam: Dit wordt geboren of 'komt vrij' bij 0 jaar, bij de fysieke geboorte. In de baarmoeder is dit fysieke lichaam 'vorbereid' door de liefde van de moeder en haar zorg voor een goede gezondheid.

0-7 jaar: Als opvoeder werk je er bewust aan om het kind zo gezond mogelijk te voeden en te kleden (zorg voor het fysieke lichaam). Ook zorg je voor dagelijkse beweging in de buitenlucht en het spelen met goede, natuurlijke materialen.

Je bereidt tevens het 'vrijkomen' van het etherlichaam (levenskrachtenlichaam) voor door het kind ritme en regelmaat te geven, mooie klanken te laten horen, kleine, sprookjesachtige verhalen te vertellen, liedjes te zingen, rijmpjes te spelen, broodjes te bakken ed. (kleuterfase). Er is een fijne, vreugdevolle en rustige sfeer.

De wereld is goed.

Etherlichaam: Dit energielichaam of krachtenlichaam houdt het fysieke lichaam in stand en zorgt voor de ademhaling en de bloedsomloop; tevens zorgt het ervoor dat alle levensprocessen geregeld en geordend worden. In het etherlichaam zitten ook de krachten voor het geheugen en het denken. Het komt 'vrij' rond het 7^e jaar, ongeveer met de vorming van het eigen gebit.

7-14 jaar: Het kind kan nu de 'vrijgekomen' krachten uit het eigen etherlichaam gebruiken om te leren en te denken. Het geheugen kan worden aangesproken, bijvoorbeeld bij het leren van de tafels, het reciteren en het leren lezen en schrijven. Rond 9 jaar: de breuken en de grammatica. Je bereidt tevens het 'vrijkomen' van het astraallichaam of de eigen individuele ziel voor. Dit kun je doen door kunstzinnig en muzikaal met de kinderen te werken en hen een gevoel voor schoonheid mee te geven. Laat de kinderen vooral veel zelf maken en beleef samen de seizoenen en de jaarfeesten. Ook het leven in verhalen en beelden werkt gezond op de nog sluimerende ziel van het kind: beelden van moed, wijsheid en rechtvaardigheid, maar ook gevoelend van eerbied en verwondering. In de vertelstof van de gehele Onderbouw zijn vele mogelijkheden voor zulke beelden te vinden. Gebruik zoveel mogelijk de volle inzet van het kind door de dingen te doen: toneel, klappen, stampen, muziek maken, zingen e.d.

De wereld is mooi.

Astraallichaam of ziel: In de ziel is het kind uniek en het geheel eigen, individuele gevoelsleven ontwaakt met kracht rond het 14^e jaar of soms zelfs al eerder, als het kind eerder ‘aarderijp’ of ‘geslachtsrijp’ wordt. In de ziel leven alle zintuigindrukken en gewaarwordingen; ook het denken, voelen en willen zijn vermogens van de ziel. Het vrijeschoolonderwijs werkt met deze vermogens. De cognitieve ontwikkeling (het denken) is net zo belangrijk als de ontwikkeling van het gevoel (de emotionele intelligentie en de empathie) of de ontwikkeling van de wil (het wekken van idealen in het leven en de wil tot zelfkennis: de spirituele intelligentie). Ook de sociale intelligentie is van groot belang in de vrije school: de mens is in diepste essentie immers een sociaal wezen.

14-21 jaar: De krachten in de ziel die vrijkomen kunnen ten volle ingezet worden in het onderwijs. Het denken kan maximaal worden aangesproken, uiteraard stap voor stap; abstracties kunnen worden doordacht en de wetten van de natuur kunnen bestudeerd worden. Het gevoel voor verwondering moet echter altijd blijven: de wereld is een wonder, maar we kunnen er als mens gelukkig wel veel over te weten komen. De ‘education permanente’ neemt een aanvang. De ‘geboorte’ van het ik wordt in deze fase voorbereid.

Klas 11 en 12: In de hoogste klassen, in klas 11 en 12 wordt ook het vierde vermogen van de ziel aangesproken: het zich werkelijk bewust kunnen worden van zichzelf en de wereld. Idealen worden uitgesproken en de eigen graal kan worden gezocht. Het is niet toevallig dat ‘Parcival en de zoektocht naar de graal’ juist in klas 11 verteld wordt. Nu kan het eigen oordeelsvermogen van de leerling voor vol worden aangesproken en gevormd. De leerling moet leren zelfstandig een oordeel te vormen over allerlei levensthema’s en morele dilemma’s; betogen worden gemaakt en argumenten moeten op hun validiteit beoordeeld worden. De leerling loopt stage in een ideële instelling en heeft biografische gesprekken met medeleerlingen en docenten. In klas 12 maakt de leerling een eindwerkstuk waarin zijn/haar individuele talenten naar voren komen en dat als kroon op de vrijeschooltijd gezien kan worden. Zo kan het ware Zelf van het kind, het eigenlijke ik, ontwaken en kan de jonge volwassene zelfstandig de wereld ingaan.

De wereld is waar.

21 jaar: Het individuele ik van het kind wordt zelfstandig: de leerling heeft een opleiding gekozen en zich een aantal idealen gevormd. Hij/zij kan de wereld in en voorzichtig op eigen benen gaan staan.

Als het allemaal goed gegaan is in opvoeding en onderwijs, is het ik van het kind in de ziel van het kind gaan ‘wonen’, voelt het ik zich daar thuis. De jonge mens zal zijn of haar eigen weg in het leven weten te vinden.

Dat de opvoeder thuis van zeer grote betekenis is en ook zal blijven, zal duidelijk zijn. School en thuis zouden zeer nauw moeten samenwerken om het kind een veilige en warme bedding te geven. Pas als een kind zich geliefd en gestimuleerd voelt, durft het in ontwikkeling te komen en stapje voor stapje de wereld en zichzelf te ontdekken.

Ontwikkelingsstof op de Vrije School

De vrijeschoolstof dient ontwikkelingsstof te zijn. Als bijvoorbeeld de puber in klas 8 of 9 houvast nodig heeft in zijn met kracht ontwakende ziel, wordt in de biologie het skelet behandeld, dat volstrekt eenduidig is en in de talen de grammatica of bij de aardrijkskunde de aardlagen. Ook aan de andere kant, de kant van het ontluikende gevoelsleven, wordt ruim aandacht besteed. Bij Nederlands komen de romantiek en de humor aan de orde en in de geschiedenisperiode wordt de Franse Revolutie behandeld met haar idealen en onmacht deze idealen op goede wijze te verwezenlijken. In de aardrijkskunde kan dan het vulkanisme een plek krijgen. Steeds opnieuw wordt de leerling uitgedaagd de dingen ook zelf te onderzoeken.

Voorwaarden voor een goede ontwikkeling van het ik

Het allerbelangrijkste voor een goede ontwikkeling van het ik is dat het kind zich geliefd voelt en dat het merkt dat ouders en opvoeders veel om hem of haar geven. Het goede voorbeeld van de volwassene op alle gebied- en met name op het gebied van de moraliteit en het terrein van het sociale-werkt voor het kind zoals zonlicht en voedsel voor de plant. Het is van belang het kind tijd en rust te geven zich ook met zichzelf bezig te houden. Zich af en toe vervelen is goed, want dan komt het kind uiteindelijk bij zichzelf uit en kijkt het naar binnen. Vaak begint de eigen creativiteit dan toch te stromen. Eigentijdse psychologen raken er steeds meer van overtuigd dat al die afleiding en verleiding niet goed is. Ook het gebruik van de computer en het eindeloos kijken naar de tv zou thuis en op school kritisch bekeken moeten worden. Ik citeer uit: ‘Het dilemma van de morele opvoeding’, van Christie Amons, Edmond Schoorel e.a. (2008):

Schoorel: ‘Tv-kijken heeft een hypnotisch effect. Binnen 30 seconden komen er op het EEG van iemand voor het scherm voornamelijk alfa golven. Die hebben te maken met een vorm van ongerichte aandacht, een receptieve vorm van aandacht. De linker hersenhelft, verantwoordelijk voor het wakkere, kritische, logische denken, wordt uitgeschakeld. De frontaalkwabben worden onderdrukt; die hebben te maken met planning, organiseren en controle, moreel oordeel en aandacht. Onderdrukken daarvan leidt tot antisociaal gedrag. Stimuleren ervan is mogelijk door bijvoorbeeld hardop lezen of sommen maken.’

Met deze uitspraak kunnen we het voorlopig even doen. Het lijkt me interessant een keer een ouderavond over het gebruik van computer en tv, thuis en op school, te organiseren.

Het ik van een organisatie, school of gezin

Ook een organisatie, een school of een gezin heeft alle wezensdelen: het fysieke lichaam is bijvoorbeeld het gebouw of het huis, ingericht en wel. Het etherlichaam is het ritme in de dag: het rooster, de pauzes, de maaltijden; ook alle afspraken behoren hiertoe en alle gewoontes en tradities, zoals de jaarfeesten of de verjaardagen. Het astraallichaam is de sfeer op school of thuis: Is het warm en gezellig, wordt er af en tot hartelijk gelachen? En dan is er natuurlijk ook het (hoger) ik. Dit ik zou je kunnen omschrijven als de diepste wensen en idealen van de school of het gezin. Met een moderne term heet dat 'missie en visie'. Het is goed om na te denken over de waarden en normen die je als opvoeder hanteert en hoe expliciet je die maakt. Dat geeft kleur, diepgang en sturing aan het leven.

Voor onze school hebben we onze diepste intenties in de grondsteenspreuk van onze school verwoord. Enkele leraren en leerlingen hebben deze spreuk gemaakt. Ook de intenties van de grondsteenspreuken van de bij ons aangesloten onderbouwen hebben in deze spreuk een plek gekregen: zie kader.

Ik wil eindigen met een persoonlijke noot en alle opvoeders een hart onder de riem steken:

Opvoeden doe je nooit alleen; je wordt bij dit prachtige werk geholpen door een onzichtbare kracht. Wellicht is deze kracht de Alomvattende Liefde en het IK der mensheid?

Grondsteenspreuk Stichtse Vrije School

28 september 2007

Open naar alle richtingen,
werkend in Michaëls Geesteslicht,
willen wij samen verder bouwen
aan deze Vrije School.

Waar in de stroom van het leven
mensen elkaar ontmoeten
en vanuit eigen kracht streven
naar het zichtbaar worden
van de waarheid.

Waar innerlijke wijsheid wordt tot liefde
kan de jonge mens ervaren
wie hij in wezen is
naar lichaam, ziel en geest.

Dan kan hij zich ontplooiën
tot een vrij mens met idealen
vanuit zijn eigen levensvraag.

In de geest zichzelf vindend
kan hij de wereld ingaan,
zich met anderen verbindend.

In Christus-Zon

De leerlingen in beweging

Lichamelijke opvoeding volgens Wisse de Blaauw

Door Annelies den Ouden

Op de cijferlijst die behoort bij het diploma dat de leerlingen behalen aan het einde van hun schoolcarrière staat een cijfer voor L.O. Gymnastiek heeft als schoolvak een andere status gekregen. Van een vak om even lekker uit te razen is het nu een vak waarbij ontwikkelingsdoelen worden gesteld. Maar verder is het gewoon nog leuk en gezond.

Wisse de Blaauw verzorgt al 8 jaar de gymnastieklessen aan onze school. Samen met collega's Eric Hercules en Paul Ebert vormt hij de L.O. sectie.

Eerst maar even die naam, is het nou L.O. of gymnastiek?
De meningen over die benaming zijn verdeeld.
Gymnastiek is wat mij betreft turnen, bij L.O. denk ik aan

'mensana in corpa sana'; een gezonde geest in een gezond lichaam. LO is voor mij meer dan gymnastiek. Maar de meningen zijn daar dus over verdeeld. Gym mag wat mij betreft ook.

Heb jij die verandering in de status van je vak ook meegemaakt? Nee, L.O. is in de tweede fase, klas 10

t/m 12, een vak dat voldoende moet worden afgerond. De opdrachten in het PTA (programma van toetsing en afsluiting, AdO) zijn handelingsopdrachten. Toen ik hier kwam was dat al zo sinds 1997. Toen ik zelf in het voortgezet onderwijs zat was dat wel anders. Op de mavo waar ik zat gooide mijn gymleraar een basketbal in de zaal en dat was het. Later ging ik naar een Middenschool, daar was het een vak dat goed gegeven werd.

En dat inspireerde je om gymleraar te worden? Nee, gymleraar werd ik omdat sport mijn hobby was. Vanwege een knieblessure ging ik na mijn diploma niet naar het CIOS, maar studeerde ik levensmiddelen technologie en gaf daarbij zeillesen op een zeilschool in Friesland. Na afronding van mijn studie besloot ik toen toch ALO te gaan doen, maar ik wist zeker: ik word nooit leraar. Mijn stages waren namelijk geen succes. Ik legde me toe op sportmanager. Om wat bij te verdienen hielp ik mee een WK organiseren (zeilen) en ging mee naar de Olympische Spelen in Sydney. Eenmaal terug ging ik in vallen als gymleraar, en dat was ineens wel heel leuk.

Verschilt de L.O. op de Stichtse van gymnastiek in het regulier onderwijs? Ja, het is hier echt wel anders.

We proberen ook als gymsectie om aan te sluiten bij de leeftijdsfasen en jaarthema's van de vrije school. Daar wordt echt naar gekeken. In klas 7 en 8 geven we bijvoorbeeld geen softbal of speerwerpen of bepaalde turnonderdelen. Er wordt veel gespeeld en we geven nog even geen heel technische uitleg. In latere jaren maken we het spel complexer. De dribbel bij basketbal bijvoorbeeld maakt een spel heel individueel; samenspelen is in de middenbouw het hoofddoel. Scores houden we pas vanaf klas 8 actief bij.

Wat wel overeenkomt is dat we kijken naar het individuele kind. Elk kind beweegt anders. Die differentiatie is belangrijk.

Doen jullie nog iets met de Bothmergymnastiek (vrije school bewegingsonderwijs)? Paul Ebert en ik niet, wij zijn daar (nog) niet voor opgeleid. Eric Hercules heeft dat wel gedaan en gebruikt het volgens mij nog wel in zijn lessen.

Hoe zit het met de motivatie van de leerlingen? Leerlingen zijn over het algemeen goed gemotiveerd. Dat is denk ik gelijk met andere scholen; (schatting) 10% wil liever niet sporten, die hebben vaak smoesjes. Zo'n 30% vindt het niet leuk, maar doet

gewoon mee en zeker 60% van de leerlingen vindt de gymlessen heel leuk.

Welke specifieke examendoelen zijn er? Vanuit de overheid is het verplicht de basiskerdoelen te verwezenlijken. Die kerndoelen liggen bij spel, turnen, judo, bewegen op muziek en atletiek. Je kunt daar in vrijheid mee werken. De leerlingen moeten met alles in aanraking komen. Je kunt als leraar niet je eigen hobby maar blijven beoefenen. Wij voldoen daar ruim aan binnen ons vrije schoolprogramma.

Heb je ook contact met andere VS leraren? We hebben een redelijk intensief contact met de school in Nijmegen. Daar werkt een oud- collega van de Stichtse Vrije School, Kommerien Broderick, maar ook al voordat zij de overstap naar Nijmegen maakte was er sprake van uitwisseling. De collega's uit Nijmegen en Zeist zien elkaar twee x per jaar. Met onze andere zusterschool in Eindhoven hebben we ook wel contact, maar minder intensief. We organiseren wel eens een toernooi voor de gezamenlijke leerlingen. En er zijn zelfs plannen om een landelijk Vrije School-sporttoernooi te organiseren.

Wat vind jij nou het mooiste aan jouw vak? Bij gym komen eigenlijk alle vakken aan bod; biologie, natuurkunde, scheikunde en Nederlands en Engels. Als we bijvoorbeeld bezig zijn met de duurloop en je heel precies moet kijken wat je hart doet, dan heeft dat een relatie met biologie.

Tijdens de gymles

Bij de duurloop zie ik vaak minder blije gezichten...

Het duurloopprogramma bouwen we op. In de 10^e klas moeten de leerlingen 12 minuten keihard lopen. Ze mogen best wat van hun lichaam vragen. We bouwen dat op; zoek die grens maar eens op. In de 11^e maken ze een eigen trainingsschema, hoe bouw je dat zo op dat je het uiteindelijk 20 of 30 minuten kunt volhouden? De leerlingen moeten dan zelfstandig kunnen werken, ze doen een evaluatie, en schrijven aan de hand van hun eigen ervaring verslag. Eerst mopperen ze natuurlijk; schrijven voor L.O. verwachten ze niet. Maar later zien ze vooral dat ze een ervaring rijker zijn. Sommige leerlingen gaan daarna zelfs door met de duurloop. In de 12^e klas doen we de 1500m loop. Daar draait het om het hele energiesysteem. De leerlingen voelen wat er in het lichaam gebeurd. Dat is best pittig. Maar die processen zijn dan wel duidelijk. Voor de leerlingen die biologie in hun pakket hebben is dat met name interessant.

Heb je ook het gevoel dat je vak als een wezenlijke bijdrage wordt gezien door collega's als er naar een leerling wordt gekeken?

In klas 7 t/m 9 is L.O. heel belangrijk als het om kinderbesprekingen gaat. Hoe beweegt een kind in de ruimte, kan het samenspelen, enzovoort. Op de rapportvergaderingen van klas 10 t/m 12 is er vaak onvoldoende tijd om tijdens de vergaderingen zo diep op een kind in te gaan. Doorzettingsvermogen is dan soms wel een item. Maar in de eerste 3 jaar is dat sterker. Bij niveaubepalingen of profielkeuzes in klas 9 en 10 speelt ons vak nauwelijks een rol. Toch zie je bij L.O. ook verschillen in niveau. Niet op het vlak van beweging, maar wel op spelinzicht. Hoe gaat een leerling met aanwijzingen om? Kan de leerling tactiek doorzien? Het is goed om te zien dat leerlingen, die het cognitief soms zwaar hebben bij sport kunnen excelleren en omgekeerd. Het is een heel mooi vak.

Het onderwijs aan de Stichtse Vrije School in beweging

Door Gijs van Lennep

Niet alleen de leerlingen bewegen in diverse lessen, ook het onderwijs zelf is voortdurend in beweging. In de eerste plaats, omdat je als leraar telkens weer je lessen moet aanpassen aan de ontwikkelingsvraag van de leerlingen en je op basis van je ervaringen tot nieuwe inzichten komt. In de tweede plaats, omdat we op school ook gezamenlijk werken aan de kwaliteit van het onderwijs en beleidsmatig tot nieuwe inzichten komen. Ook hier speelt de ervaring een grote rol, maar ook ontwikkelingen in het onderwijs in het algemeen, overleg met ouders, inspiratie opgedaan in lezingen, cursussen, gesprekken met collega's van andere scholen etc. Ten derde stelt ook de samenleving telkens weer nieuwe vragen en eisen met betrekking tot het onderwijs.

Meestal zijn de bewegingen, veranderingen, niet al te heftig. Het is voor het onderwijs van belang dat er sprake is van continuïteit en dat je je als organisatie niet te snel in allerlei experimenten stort. Het is ook niet eenvoudig om een relatief grote en complexe organisatie als onze school radicaal in beweging te krijgen, als je dat zou willen. Er zijn heel veel betrokkenen, die allemaal weer op een andere manier met de school verbonden zijn. Medewerkers, leerlingen, ouders en de overheid hebben een eigen perspectief op het onderwijs en soms ook andere inzichten en belangen.

Ondersteuning

Daarnaast is het natuurlijk ook niet makkelijk om gewoontes te doorbreken. Als leraar raak je al gauw gewend aan een bepaalde manier van lesgeven. Een manier die je goed

ligt, of die je ooit geleerd hebt of je aangewend hebt om de een of andere reden. Ook als je gaandeweg merkt dat die werkwijze niet (meer) goed werkt, is het lastig om te veranderen. Er zijn collega's die heel flexibel zijn, of die met een ijzeren wil aan zichzelf kunnen werken, om de gewenste verandering tot stand te brengen. Voor de meesten van ons is een goede ondersteuning bij zo'n veranderingsproces van groot belang. Die ondersteuning organiseren we ook als school. Dat kan zijn in de vorm van individuele coaching (we hebben verschillende collega's die zich in het coachen hebben gespecialiseerd en we maken ook gebruik van externe coaches); dat kan gebeuren via externe of interne cursussen of trainingen, en dat kan gebeuren door gebruik te maken van collegiale intervisie.

Ook als we vanuit school collectief een bepaalde beweging in het lesgeven willen krijgen, maken we gebruik van die ondersteuning. Zo hebben we dit schooljaar een speerpunt gemaakt van het werken aan het palet van onze didactische vaardigheden en het structureel en gevarieerd gebruik maken daarvan in de les. “Alle leerlingen bij de les” is daarbij het motto. Daar heb je onder andere verschillende werkvormen voor nodig en een duidelijke structuur. De vaardigheden daarvoor moet je continu onderhouden en uitbreiden. Daar willen we in de komende jaren gemeenschappelijk een flinke slag in maken. We doen dat door gemeenschappelijke studie, oefening en intervisie. Waar gewenst wordt dat ook voortgezet in individuele coachingstrajecten.

Overheid

Veranderingen die niet in eerste instantie vanuit de organisatie zelf komen uit een intrinsieke behoefte aan vernieuwing, zijn het lastigst om een goede plaats te geven in de school. Aan de andere kant is de belangrijkste besluitvorming soms wel weer erg simpel: het moet gewoon van de overheid. We hebben de afgelopen tien, vijftien jaar in het onderwijs veel van dergelijke inhoudelijke overheidsingrepen gehad. Dat heeft landelijk veel beweging veroorzaakt en heeft ons als Stichtse ook geraakt, maar niet altijd in de zelfde mate. Dat komt vooral doordat we vanuit een sterke eigen visie ons onderwijs zijn blijven vormgeven en omdat sommige aspecten van de landelijke onderwijsveranderingen - vooral waar het een verbreding van het onderwijsaanbod betrof - goed pasten in wat we al deden.

Dat gold vooral voor de basisvorming, die begin jaren '90 in het voortgezet onderwijs werd ingevoerd voor de eerste drie leerjaren. Voor de veel scholen een forse ingreep in de manier van werken, voor ons uiteindelijk vooral veel werk aan het administratief verantwoorden van wat we deden. Het nauwkeurig vertalen van wat we doen in termen die passen binnen de regelgeving, bleek wel een goede vingeroefening voor latere overheidseisen. Eind jaren '90 volgden de examentrajecten met de introductie van de Tweede Fase. Ook hier weer een verbreding van de algemene vorming, die inhoudelijk eigenlijk beter paste bij onze manier van werken dan de voorafgaande inrichting volgens de Mammoetwet. Andere aspecten waren wel degelijk ingrijpend. Toetsweken, een ingewikkelde cijferadministratie (en de bijbehorende, regelmatig haperende, administratiesystemen), examendossiers, studiebegeleidingsgesprekken en veel extra overleg nemen sindsdien een belangrijke plaats in in het schoolleven van de bovenbouwer. Positief van deze ontwikkeling is de betere organisatorische en inhoudelijke afstemming tussen leraren en een grotere betrokkenheid van de leerlingen bij de organisatie van het eigen leerproces. Lastig blijft de administratieve rompslomp en het wat “hijgerige” gevoel van het voortdurend bezig moeten zijn met

examenvoorbereidingen, terwijl andere, “duurzamere”, aspecten van het onderwijs daardoor in de verdrinking dreigen te komen.

Uitzonderingspositie

Terwijl de invoering van de Tweede Fase nog liep (met telkens weer landelijke aanpassingen die voor de nodige commotie zorgden), dienden de volgende veranderingen zich al aan. Deze wel echt ingrijpende veranderingen binnen de school zijn gekomen naar aanleiding van de aanpassing van de wetgeving m.b.t. de uitzonderingspositie van Vrije Scholen. Vanaf 2000 moesten de Vrije scholen passen binnen het reguliere stramien. De oude structuur, die sinds 1984 van toepassing was, verviel daarmee. Kort samengevat kwam het er op neer, dat de 7e klas niet langer bij de onderbouwen van de vrijescholen werd ondergebracht, maar nu als brugklas binnen het VO (de bovenbouw) werd ondergebracht en, dat de bovenbouwen een reguliere mavo-havo-vwo inrichting moesten krijgen.

We hebben flink geworsteld met een aantal aspecten van deze ingreep. Een gedeelte van de aanpassingen hebben we meteen in 2000 al verwezenlijkt: de 7e klassen kwamen bij de bovenbouw (VO) en we zijn naast het havo- en vwo-examen ook het vmbo-t examen (mavo) gaan afnemen. Het havo-examen werd niet langer in een 13e jaar afgenomen maar aan het eind van de 12e klas. Het mavo-examen namen we in eerste instantie af in de 11e klas, maar moesten we later naar de 10e klas verplaatsen. Net als op de andere vrije scholen, hadden we het onderwijs aanvankelijk ook zo ingericht dat het vwo-examen ook in de 12e klas zou worden afgenomen. Op dringend verzoek van leerlingen en ouders hebben we dat al voor de eerste lichting examenkandidaten weer ongedaan gemaakt en hebben we de mogelijkheid tot examinering van het vwo in een extra examenjaar open gehouden en ons onderwijs daar weer op ingericht. Bijna alle leerlingen maakten tot nu toe van die mogelijkheid gebruik.

Essentiële 12^e jaar

Naar aanleiding van het inspectiebezoek van december 2009, hebben we nu ook de langere trajecten voor het vwo en het havo moeten aanpassen. Het vwo-examen zal in de 12e klas worden afgenomen en voor het havo-traject gaan de leerlingen eerst in de 10e klas het mavo examen doen om daarna nog twee jaar de tijd te krijgen om in de 12e het havo-examen te doen. Dat essentiële 12e jaar kan op deze manier voor de havisten behouden blijven en we voorkomen daarmee dat een groot deel van de leerlingen in de loop van het traject blijft zitten in een leerjaar, zoals in het reguliere onderwijssysteem vaak het geval is. De roep om een 6-jarige havo klinkt niet voor niets steeds vaker in het reguliere onderwijs. Op de andere vrijescholen in Nederland zijn deze routes al eerder zo ingericht. De daar opgedane ervaringen konden wij goed gebruiken voor onze afwegingen en we hebben vorig schooljaar meteen stevig gewerkt aan de herinrichtingsplannen.

Dit schooljaar zijn de tiende klassen voor zowel het havo- als het vwo-traject gestart met de nieuwe route.

Visie

Al met al, is er eigenlijk voortdurend beweging in het onderwijs. Tussentijdse ingrepen in exameneisen en extra reken- en taaltoetsen: we zijn in Nederland wat dat betreft wel wat gewend. De veranderingen komen - zoals gezegd - niet altijd voort uit een eigen visie. Soms is het de vraag of er überhaupt wel een solide visie aan al die wijzigingen ten grondslag ligt. We hebben - niet alleen op onderwijsgebied - steeds vaker te maken met regelgeving die gebaseerd is op de waan van de dag. Het is voor ons telkens weer een uitdaging om met die waan van de dag om te gaan vanuit onze visie. Dat betekent, dat we er niet meteen achteraan hollen (het studiehuis hebben we bijvoorbeeld weloverwogen niet ingevoerd), maar wel voortdurend de afweging maken wat de ontwikkelingen in het onderwijsveld voor ons onderwijs zouden kunnen betekenen. Voegt het iets toe? Is het uiteindelijk alleen maar meer administratieve rompslomp of een tot mislukken gedoemde idee-fixe? Vaak blijkt, als we over de eerste schrik heen zijn, dat we

al veel doen op zo'n nieuw te ontginnen gebied, zoals bij de maatschappelijke stages, de doorlopende leerlijnen en veel elementen uit de tweede fase en de basisvorming. We moeten dan een vertaalslag maken en onze manier van werken herijken aan de hand van nieuwe regelgeving en inzichten. Dat kan ook heel verfrissend zijn en houdt ons in ieder geval bij de les.

De grote aanpassingen waar we nu mee werken, zijn stevige kost. De programma's voor de examentrajecten zijn klaar en we werken er mee, maar er moeten voor wat betreft de verdere inrichting van het onderwijs in de 11e en 12e klas (wat doen we met de kunstreizen, stages, toneel, de uitwisselingen, de eindwerkstukpresentaties, etc.) nog wel wat knopen worden doorgemaakt. Ideeën zijn er genoeg en we zien ook telkens nieuwe kansen. Het uitgangspunt blijft om zo veel (en zo lang) mogelijk de echte ontwikkelingsbehoefte van de leerlingen leidend te laten zijn bij de inrichting van het onderwijs. We zijn benieuwd hoe de nieuwe inrichting uiteindelijk zal uitpakken, maar - hoe dan ook - ons enthousiasme blijven we putten uit het werken met de leerlingen.

Euritmie; Een scholingsweg voor de wil

Door Yvonne Kleinendorst

IK LOOF DE DANS
WANT HIJ BEVRIJDT DE MENS
VAN DE ZWAARTE DER DINGEN
BINDT DE AFGEZONDERDE
AAN DE GEMEENSCHAP

IK LOOF DE DANS
DIE ALLES EIST EN BEVORDERT
GEZONDHEID EN KLARE GEEST
EN EEN GEESTDRIFTIGE ZIEL

DANS IS HERSCHEPPING
VAN DE RUIMTE, VAN DE TIJD, VAN DE MENS
DIE VOORTDUREND IN GEVAAR IS
HELEMAAL BREIN, WIL OF GEVOEL TE
WORDEN

DE DANS DAARENTEGEN EIST
DE GEHELE MENS
DIE IN ZIJN MIDDEN VERANKERD IS
DIE NIET BEZETEN IS
VAN DE BEGEERLIJKHEID
NAAR MENSEN EN DINGEN
EN VAN DE DEMONIE
VAN DE VERLATENHEID VAN HET EIGEN IK

DE DANS VEREIST
DE BEVRIJDE, DE ZWAAIENDE MENS
IN EVENWICHT MET ALLE KRACHTEN.

IK LOOF DE DANS

O MENS, LEER DANSEN
ANDERS WETEN DE ENGELN
IN DE HEMEL MET JOU
NIETS AAN TE VANGEN.

Deze lofzang op de dans is van Augustinus, eind 4de eeuw na Christus. In de tijd van Augustinus had de dans nog een sacraal karakter, dat wil zeggen zij stond nog in het teken van onze verbinding met het goddelijke. De euritmie sluit hier in wezen op aan, zodat je overal waar Augustinus in zijn lofzang het woord "dans" gebruikt, je het kan vervangen door het woord "euritmie". Lees je het nu nog eens krijg je het antwoord op die terecht gestelde vraag: "waar is euritmie nou eigenlijk goed voor?"

Bewustwording

Benader je het nog op een andere manier (er zijn vele mogelijkheden, het ligt er maar net aan welke kant je belicht) dan moeten we ver terug in de tijd, naar het oerbegin, naar de LOGOS – Het Woord, in de grootste en meest omvattende betekenis. Het grote en scheppende oerprincipe waaruit alles geworden is, met als kroon op deze schepping ‘de Mens’. De mens die deze gehele schepping in zich draagt als microkosmos in de makrokosmos. Alles is dus in potentie in de mens aanwezig. Wij zijn ons over het algemeen niet zo bewust van deze ongehoorde potentie van mogelijkheden, die wij als mens hebben meegekregen en waar we uit zijn ontstaan. Hebben wij die dan zo tot onze beschikking? Helaas, wij moeten er moeite voor doen, wij moeten onze mogelijkheden ontwikkelen. Lang zijn wij begeleid en gestuurd maar wij zijn als mensheid ‘volwassen’ geworden en ons lot ligt nu in eigen hand.

Dit bewustzijn is in onze tijd een uitdaging aan de schepping. Hoe gaan wij met deze vrijheid om, worden we wijzer en liefdevoller of anders gezegd menselijker. WILLEN we dat?

Bezielde beweging

En daar kom je op een punt waar de pedagogische euritmie handvatten aanreikt en ondersteunend werkt bij de opvoeding van kleuter tot jong volwassene. Meegaand met de ontwikkelingsfase van het kleine kind tot de jong volwassene is er een kunstzinnig bewegingsleerplan die de microkosmische potentie kracht tot ontplooiing, maar vooral ook tot bewustzijn wil laten komen. Wil je de essentie van het euritmie onderwijs in de bovenbouw kort samenvatten, dan zou je het als volgt kunnen zeggen: ‘Scholing van de wil in harmonie met het denken en voelen door middel van bezielde beweging’. Rudolf Steiner zei hier het volgende over* ‘de opgave van de euritmie is het bewust bezielen van de beweging. Wij kunnen onze bewegingen bewust waarnemen, maar slechts onbewust, bijna slapend uitvoeren. Het behoort tot de scholingsopgaven van onze tijd met het ‘ik’ in de slapende wil binnen te

dringen, het te doorlichten, zich wakker te verbinden met de Geest zonder in te slapen.

De bewegingsmens slaapt, hij moet door de ik- geleide ziel gewekt worden”.

Kiemvorming

Dat is het gene waarvoor wij in de pedagogische euritmie op de bovenbouw een kiem proberen aan te leggen die mee kan groeien in de toekomst van de jonge mens.

Tot slot een gedicht van Hans Andreus, die op prachtige wijze onze herkomst verwoordt en het belang van een veilige omgeving om deze herkomst tot ontplooiing te laten komen voor de toekomst, iets waar wij als vrije schoolbeweging naar streven.

KINDEREN
HOREN AAN
HET LICHT

EN DAT ZIT NOG GOED IN
HUN HANDEN EN VOETEN
EN HUN BUIK
EN HUN HOOFD,

ZE GAAN ER DAGELIJKS MEE OM,
ZOLANG ER NIEMAND TUSSENKOMT
DIE ER MET EEN BOOS OOG
NIET IN GELOOFT.

*G.A. 224

Gerard Copijn *in memoriam*

Gerswalde 27 oktober 1967 – Amsterdam 9 november 2010.

Bijna twintig jaar is Gerard als biologieleeraar en mentor werkzaam geweest aan Stichtse Vrije School. Zijn leven is steeds verbonden geweest met dit werk aan de vrijeschool. Na zijn studie werd hij biologieleeraar aan de vrijeschool in Amsterdam. Daar kon hij later in Zeist nog vaak over vertellen. Idealistisch en onconventioneel was Gerard in zijn opvattingen. Altijd stond de mens voorop, of het daarbij nu ging om leerlingen, ouders of collega's. Hij luisterde met zijn hele hart, terwijl zijn diepliggende grote ogen je met veel warmte onbevangen en open aankeken.

Gerard kende de natuur. Hij kon letterlijk lezen in het boek van de natuur. In zijn familie leefde dit vermogen ook. Zijn vader Frans Copijn was verbonden met de pioniers van de vrijescholen in Nederland en werkte als schilder ten volle in de natuur. De naam 'Copijn' is in Nederland een begrip. Door het wereldwijde werk als boomchirurgen, als redders en beschermers van bomen wordt deze familienaam met 'verantwoordelijkheid voor de natuur' in verband gebracht. Voor Gerard zelf waren de bomen zijn vrienden. Zo demonstreerde hij ons hoe de eik 'breakdance' doet in de manier waarop de takken in hoekige bewegingen zich steeds weer keren naar het licht. Gerard werd geboren in het oosten van Duitsland, twee jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog. Zijn thuis was een kasteel, Gerswalde, waar zijn ouders werkten, vanuit de antroposofie, in dienst van opgroeiende gehandicapte mensen. Het was een moeilijke tijd, honger en armoede. Eerst waren het de Nazi's die steeds weer dreigden alle kinderen weg te halen en in 1947 waren het de optrekkende Russen die het kasteel uiteindelijk zouden onteigenen.

Zo kwam de familie met de kleine tweejarige Gerard in Nederland aan. Uiteindelijk ging de familie wonen in het landelijke Groenekan, onder de rook van Utrecht. Gerard had moeite met lopen. Door vitaminedekort in de noodsituatie in het oosten van Europa had hij rachitis gekregen. Later kon je dat nog altijd aan Gerard zien. Met zijn typische manier van lopen met zijn wat ronde benen, zag hij er soms uit als een cowboy en globetrotter. Maar dit bleek toch niet alleen een uiterlijk kenmerk zijn. Al tijdens zijn biologiestudie werd hij inderdaad een globetrotter en wereldreiziger. Hij reed te paard over de Andes en beklom de toppen van de Himalaya in Nepal. Met al deze ervaringen zou hij steeds weer de harten van de leerlingen veroveren. Gerard hield ervan tijdens zijn lessen veel verhalen te vertellen. Avonturen maar ook verhalen over de planten - en dierenwereld. Nog maar enkele jaren geleden vertelde hij over de bijen voor de hele school tijdens een Michaelactie ten bate deze honingschenkende zonnedieren. De meest verschillende dieren kon hij in al hun bewegingen na doen en soms moest hij daarvoor op de tafel springen of andere totaal onverwachte

bewegingen maken. Ook een vak als seksuele voorlichting kon Gerard op een onnavolgbare open en toch objectieve manier geven.

Als mentor van vele klassen leefde Gerard intens mee met de lotgevallen van zijn leerlingen. Daarbij waren het lang niet altijd makkelijke levenslopen die hij begeleidde, maar hij ging er onvoorwaardelijk en volledig voor en zijn leerlingen wisten dit.

Da laatste jaren kreeg Gerard samen met zijn vrouw Hannelore, veel te verduren. Het begon met een plotseling probleem met de lever. We waren als collega's allemaal flink geschrokken. Gerard kwam er bovenop en keerde terug in de school. Adventkransen maken, jaarfeesten, kinderbesprekingen en 's ochtends kletsen bij de koffie in de lerarenkamer, Gerard hield van actie, plezier en gezelligheid. Maar toen kreeg hij last van zijn knieën. Geen pretje voor iemand die zo gesteld is op wandelingen in de bergen en fietstochten. Op zijn fiets was hij heel trots. Een oeroud erfstuk dat hij piekfijn in orde hield. Niet meer fietsen, niet meer wandelen, nee, dat ging niet, dan maar een prothese in de knie. Zo ging het dus, hij gaf zich over aan de medische wetenschap. Maar het genezingsproces wilde niet vlotten. Complicaties en weer nieuwe langdurige ziekenhuisopnamen vroegen heel veel van Gerard. Gelukkig was Hannelore dagelijks aan zijn zijde.

Toen kwam op 9 november plotseling de wending. Een inwendige bloeding aan de milt. Hij wist dat dit een teken was, om 21.30 u. stierf hij in het bijzijn van zijn lieve vrouw in het AMC in Amsterdam. Het was de dag van de wending, maar ook van 'de Wende'; het was immers 21 jaar eerder dat op deze dag 'de muur' viel en Oost Duitsland weer in contact kon komen met de rest van Europa. Met de bezetting door de Russen rond de geboorte van Gerard was deze geschiedenis begonnen, nu ligt het achter ons in een steeds meer samenwerkend Europa. Gerard leefde met het ideaal tot samenwerking; in zijn werk aan de vrijeschool, in zijn liefde voor de natuur en in zijn altijd open en dienstbare houding. Nadat hij zijn lichaam achter zich had gelaten werd hij opgebaard in zijn ouderlijk huis in Groenekan. Hij lag in een blankhouten kist in de serre. Met zijn rode hemd, de herfstbladeren op zijn borst, de rozen aan zijn voeten en stralende kruiden rond zijn hoofd lag hij daar als een ridder, stil meeluisterend naar alles wat er om hem heen verteld werd aan belevenissen en herinneringen aan zijn leven.

We namen afscheid van een vriend en collega, in de school en daarbuiten. Zijn heengaan raakte ons in het hart, maar in onze school zal hij in gedachten en werk zijn plaats blijven houden. Wij wensen zijn vrouw Hannelore en de familie alle sterkte en steun in de komende tijd van rouw en verwerking.

Namens het college, Frans Lutters

Komende lezingen 2010- 2011

SPIRITUELE THEMA'S

geïnspireerd door de antroposofie.

Plaats: Stichtse Vrije School, Zeist.

(www.svszeist.nl)

Iedereen is van harte welkom!

Tijd: 19.30 uur: ontvangst met koffie en thee
20.00-21.30 uur: lezing
Entree: 4 euro; **leraren en studenten gratis**

Dinsdag 14 december: De twee Jezuskinderen; omgaan met de Heilige Nachten

De twee Jezuskinderen en de twee grote esoterische stromingen in de geschiedenis van de mensheid, Frans Lutters

Woensdag 12 januari 2010: Het leerplan van onze Vrije School

Het leerplan van de Vrije School. De inrichting van onze huidige bovenbouw anno 2011. Hoe willen en kunnen wij onze doelen realiseren en wat kunnen ouders, leraren en leerlingen daaraan bijdragen? Ook zinvol voor aankomende ouders!

Woensdag 9 maart: Het 'ik' in de kunstgeschiedenis

Lezing van Marian van Caspel-van Til, kunsthistorica en mede-oprichtster van de Kunsthistorische Leergangen Utrecht, over drie kunstwerken waarbij het 'Ik' centraal staat: *Het laatste avondmaal* van Leonardo da Vinci, *De bespotting van Christus* door Jeroen Bosch en werk van Barnett Newman (nadere info volgt).

Woensdag 13 april: Paaslezing

Pasen, Hemelvaart en Pinksteren, bekeken vanuit de esoterie en de antroposofie. Danielle van Dijk. Zij schreef een boek over dit onderwerp: 'Het Christusbewustzijn; een moderne inwijdingsweg' (Christofoor, 2^e druk, 2008). Zie: www.christconsciousness.org

Meditatiewerkplaats: februari- mei 2011

Na kerst start er weer een nieuwe meditatiewerkplaats voor ouders, leraren en belangstellenden. De basisoefeningen van Rudolf Steiner voor het denken, voelen en willen worden geoefend; verschillende manieren van mediteren worden geleerd. *Hoe kun je meditatie inpassen in je dagelijks leven?* De antroposofie is de basis van deze cursus.

Christa van Kan, kunstzinnig therapeute en kunstenaar, tevens leerkracht van onze school en Danielle van Dijk, eveneens docent op de Stichtse Vrije School, zullen deze werkplaats geven. Zie voor verdere informatie en data: www.svszeist.nl

Wat beweegt je?

Lopen van Amersfoort naar Zeist

door Annelies den Ouden

Op 29 september vierden we Michaëlsdag. Traditioneel een dag voor de Stichtse Vrije School om geld in te zamelen voor een goed doel. Dit jaar was dat voor Hart voor Haïti. Johan Smorenburg, die al 25 jaar werkzaam is als ontwikkelingswerker in Haïti, was eerder die week te gast om onze leerlingen te vertellen over de hopeloze situatie in dit arme land. De leerlingen waren onder de indruk van zijn indringende beschrijvingen en de beelden van de armoede en ellende van de Haïtianen. Op Michaëlsdag heeft elke leerling de kans om een bijdrage te leveren en zijn medemensen te helpen. En ook hier geldt; samen kun je meer dan alleen.

Vier leerlingen uit 11b hadden een moedig plan; we lopen op Michaëlsdag naar school en laten ons daarvoor sponsoren.

Matties Grooten, Tijmen van Willigen, Sofia van Driel en Juliet Zoeten stonden in de nacht van 28 op 29 september in

alle vroegte op om van Amersfoort naar Zeist te lopen.

Hoe kwamen jullie op dit plan?

Sofia: In de 10^e klas hadden we al het plan bedacht, maar dan gewoon voor de lol.

Matties: Voor de grap zei ik een keer: "Laten wij een keer naar school lopen vanaf mijn huis. Altijd maar dat fietsen. Dat heb je na een jaar of wat ook wel weer gezien". Tijmen en Sofia reageerden hier positief op. Maar toen kwam volgens mij Juliet met het geniale idee om het voor de Michaëls actie te doen. En zo doende.

Tijmen: Eerst twijfelden wij ook nog wel hoor.

Juliet: Ook omdat veel mensen reageerden alsof we gek waren. Uiteindelijk waren de meeste reacties wel positief!

Hoe vroeg zijn jullie vertrokken?

Matties: We stonden om 3.15 uur op en zijn om 4.00 uur vertrokken.

Sofia: Echt onderweg waren we pas om 4.05 uur

Enig idee hoeveel kilometer jullie hebben gelopen?

Matties: Vanaf mijn huis naar school is het ongeveer 17 kilometer.

Was het zwaar?

Juliet: Het was veel minder zwaar dan ik had verwacht, ik dacht dat ik gesloopt op school aan zou komen, maar het viel heel erg mee. Ik kreeg op een gegeven moment wel last van mijn knieën, maar dat had ik al verwacht. Verder was het niet zwaar. Het voelde alleen wel alsof het twee uur 's middags was toen we aankwamen op school.

Sofia: De laatste paar kilometers vond ik wel echt vermoeiend. We zagen het bordje 'Zeist' en dan weet je dat je er bijna bent, maar je moet nog even doorlopen. Eigenlijk voelde ik het pas toen ik in de klas zat.

Matties: Het opstaan om 3.15 uur was even zwaar, maar als je daar eenmaal doorheen bent is het een makkie. Het lopen zelf was echt een chillheid. Met een muziekje erbij en gewoon een beetje praten over het leven.

Hebben jullie onderweg nog bijzondere dingen beleefd?

Matties: We waren ongeveer anderhalf uur aan het lopen toen we de lichten zagen van

een auto. Die auto kwam op ons af en stopte. Het was de Koninklijke Marechaussee en ze waren geschrokken van ons. Ze hadden niet verwacht dat er op dat tijdstip mensen zouden lopen. Ze vroegen wat wij op de vroege ochtend daar deden. We vertelden over onze actie. Toen zeiden ze dat we beter onder de lantarenpalen konden gaan lopen.

Juliet: En in Soesterberg, iets over de helft, hadden we afgesproken met Gijs Roeters van Lennep, onze mentor. Hij kwam warme chocolademelk en koekjes brengen om ons weer energie te geven! Het werkte echt!

Tijmen: Gijs stond daar om 5.30 uur als een soort 'checkpoint' met chocomel en Bastogne-koeken.

Hoeveel geld voor Haïti hebben jullie opgehaald met deze actie?

Juliet: We hebben in totaal met z'n vieren 265 euro opgehaald!

En is het eventueel voor herhaling vatbaar?

Juliet: Ik zou het ook best nog een keer willen, het was echt super om te doen!

Matties: Ja dat is zeker mogelijk. Wellicht voor de volgende Michaëlsactie of gewoon voor de lol in de winter als het sneeuwt.

Tijmen: Ja, vooral in de winter.

Sofia: Het was heel erg gezellig. Voor een goed doel doe ik het zo weer.

Matties heeft onderweg gefilmd. Je kunt het filmpje bekijken op youtube: <http://www.youtube.com/watch?v=gduoaZsDBgc>

Goede wensen

Door Edwina Brinckmann-Rouffaer

In juni van dit jaar heb ik afscheid genomen van het Ouderplatform en daarmee ook van de oudergeleding van de deel- Medezeggenschapsraad. Natuurlijke uitstroom, want het laatste kind heeft voor de zomer zijn HAVO-diploma behaald.

Terugkijkend komt dan toch de vraag: ben ik tevreden over hoe het gegaan is.

Het antwoord is "Ja". Toen ik in het ouderplatform begon (2004), beleefde het enigszins een dieptepunt in belangstelling en betrokkenheid van ouders, maar dat is gaandeweg veranderd. Op dit moment lijkt het me prima te functioneren en wordt er toch wat bereikt (er moeten natuurlijk wel weer nieuwe ouders intreden!). Wapenfeiten vond ik echt het vernieuwde uiterlijk van de schoolgids waar Saskia de Waal actief bij betrokken was (2006), de dyslexie-informatieavonden waar Anke Verstijnen en Karin van Opijnen zich voor hebben ingezet (2007), onze degelijke bemoeienis met het pestprotocol (2008), de opstelling van een ouderenquête (2009) en nu de totstandkoming van het Sociaal Fonds.

Terugkijkend mis ik ook iets en ik denk dat ik er pas de laatste tijd achter ben gekomen wát. Waarschijnlijk is dat het ook wat ik steeds in onze actiepuntenlijst vagelijk "zorg voor de toekomst van het vrije schoolonderwijs" noemde, maar waar ik moeilijk concreet invulling aan heb kunnen geven. Ik geloof dat ik dat nu wat meer kan toespitsen op "zorg voor de toekomst en de kwaliteit van ónze vrije school".

dan stelt de overheid zijn exameneisen bij, dan moet er weer bezuinigd worden. Het ene seizoen zijn we de beste school van Nederland en melden zich teveel leerlingen, het andere moment worden we beoordeeld als risicoschool en komen er te weinig leerlingen.

Wat ik de school zou gunnen is een bindende metafoer. Daaronder versta ik een levensplan waarin de school zichzelf als een als een groeiend maar ook veranderend organisme definieert. Waarin de huidige kwaliteit in de eerste plaats wordt bekeken als resultaat van ooit opgedane voedingsstoffen, van waaruit je vervolgens een toekomst- en levensverwachting kunt formuleren, gestoeld op de beperkingen en mogelijkheden van de actuele lichamelijke conditie.

In dit verband denk ik terug aan de grondsteenlegging bij de nieuwbouw in september 2007 en de daaraan achteraf verbonden conclusie, dat de nieuwbouw samenviel met het 21-jarige bestaan van de school. De nieuwbouw kon worden beschouwd als uiting van volwassenheid. Verder is met die metafoer niets meer gedaan. Nu zijn we volwassen. Gaan we nog trouwen, krijgen we nog kinderen?

Bindende metafoer

Onze school is eigenlijk zó goed, dat hij zichzelf veel vaker zou mogen overstijgen. Momenten van overstijging zijn voor mij het jaarlijkse Koorconcert, maar ook bijvoorbeeld de bijzondere "Dag van de Spiritualiteit", gehouden in 2009. Op die momenten staat de school ten volle in zijn kracht, in weerwil van alle problemen die doorgaans de focus vertroebelen. Want de ene keer is er een diefstalprobleem, waarop zich de aandacht richt, dan zijn er ordeproblemen,

Ja, de praktische stroom is erbij gekomen, maar niet als onderdeel van een visie, maar dankzij een persisterende initiatiefgroep.

Een levensplan zou helpen om de praktische problemen die nu al te vaak de orde van de dag bepalen, beter op te vangen als zijnde alledaags ongemak, zonder dat het de grote ontwikkelingslijn uit het zicht brengt.

Imme

Als metafoor voor onze volle school met zijn duidelijke missie, denk ik al gauw aan een bijenvolk, een imme. In een bijenvolk zijn manlijke en vrouwelijke kwaliteiten op een bijzondere manier verenigd, er is sprake van een interessante driegeleding in de organisatie, de individuele bijen kennen vaste getalsverhoudingen waar het de verschillende ontwikkelingsstadia en functieveranderingen betreft. Het volk leeft met een sterk jaarritme waarin hele verschillende activiteiten worden ontplooid, een uitgebreid communicatienetwerk, grote

productiviteit en uiteindelijk drang tot vermenigvuldiging via het zwermen. Tot slot is er als uitwendige kracht: de imker (de overheid?).

Met deze eigenschappen kan een bijenvolk een nuttige metafoor zijn voor het individuele mensenleven, maar zeker ook voor een organisatie met een levensplan. Vragen als “wat is de kernactiviteit, wie doet wát, waarvóór, wannéér, hóe en vooral hoeláng” kunnen zo een evenbeeld krijgen dat houvast biedt als de dagelijkse beslommingen om voorrang strijden. Om de associaties die “bijen” oproepen enigszins zichtbaar te maken, heb ik, getrouw aan de Vrije Schooltraditie, een schoolbordtekening gemaakt. Bedoeld om eens naar te turen en er eigen gedachten over te vormen. Voor wie daar belangstelling voor heeft: ik houd graag een verhaal over deze persoonlijke inspiratiebron. Tot besluit rest mij niets anders dan alle dierbare betrokkenen bij de Stichtse Vrije School alle goeds toe te wensen!

Weerbaarheidstraining in de Praktische Stroom klassen

Door Paul Ebert

Je hoeft het nieuws maar aan te zetten of een krant te pakken en de narigheid valt over je heen. De aarde is helaas niet altijd een veilige plek om te zijn! Iedereen heeft wel eens een situatie meegemaakt waarin hij of zij zich niet veilig voelde of zich zelfs bedreigd voelde door een ander. Maar ook kleinere voorvallen kunnen erg vervelend zijn; iemand scheldt je uit, raakt je aan terwijl je dat niet wilt of je hebt misschien vaak ruzie. Als je je wat meer bewust wordt van je eigen gedrag en wat je uitstraalt naar een ander toe, kun je je ten eerste een stuk zekerder gaan voelen en daarnaast vervelende situaties in de toekomst weten te voorkomen.

Met deze insteek heb ik vorig schooljaar een cursus aan 7P (praktische stroomklas) gegeven volgens het principe van ‘rots en water’. Hierbij wordt niet alleen aandacht besteedt aan zelfverdediging, maar is de ontwikkeling van de fysieke weerbaarheid vooral ook een middel om mentale en sociale vaardigheden te ontwikkelen. Door middel van rollenspelletjes worden situaties nagebootst en laat ik de leerlingen nadenken op welke verschillende manieren je zou kunnen reageren; ‘als rots of als water’?

Zelfbewustwording

Het uiteindelijke doel hiervan is zelfbewustwording! Hoe handel ik in een situatie die ik vervelend vind, heeft dit succes of roep ik alleen nog maar meer narigheid over mijzelf heen?

Het idee is dus, dat je in iedere situatie de keus hebt om je op te stellen als rots of als water. Op fysiek niveau betekent dit dat een aanval gepareerd kan worden door hard aangespannen spieren (rots) maar vaak zelfs nog effectiever kan worden opgevangen door een beweeglijk meegaan met de energie van de ander.

Zo is het ook mogelijk binnen een gesprek te kiezen voor een rotsopstelling of een wateropstelling en ditzelfde geldt voor de manier waarop men relaties met anderen onderhoudt.

Op spiritueel niveau vallen de tegenstellingen tussen rots en water weg.

Daar ontstaat het inzicht en wordt ervaren dat beide wegen noodzakelijk zijn om tot zelfverwezenlijking te komen en dat mensen (zielen) in diepste wezen

met elkaar verbonden zijn en een gezamenlijke weg afleggen.

In de praktijk ging het er als volgt aan toe:

Eerst werd er gereflecteerd op wat er in de vorig les was gedaan en namen we de vragen door die gemaakt waren. Vervolgens startten we iedere les met *gronden* (stevig en ontspannen staan) het *centreren* (adem in de buik) en het *richten* van de aandacht (binnen of buiten jezelf). Vervolgens werden veel verschillende fysieke oefeningen gedaan volgens het rots en water principe en hier werd dan tussendoor over gesproken. Aan het einde werd de les geëvalueerd en werden de huiswerkvragen voor de volgende les besproken.

Enthousiast

De leerlingen waren tijdens deze cursus erg enthousiast en welwillend!

Prachtig vond ik het om te zien hoe leerlingen ervoeren dat ze daadwerkelijk sterker werden op het moment dat ze zich gingen concentreren (centreren) en gronden. De leerlingen bewuster zien worden van hun eigen gedrag deed mij erg goed en hier kreeg ik dan ook erg veel energie van. De cursus heb ik gezien als een steuntje in de rug en ik hoop dat de leerlingen mede hierdoor wat zelfbewuster zijn geworden en met meer zelfvertrouwen de toekomst en hun medemens tegemoet zullen treden. Dit schooljaar geven we een vervolg aan deze cursus.

Craft & Art Stroom Zeist; kortweg CASZ

Door Pieter Joost Sluis

De P-stroom kent in meerdere varianten al een bewogen geschiedenis op de SVS. De groep die het vorig jaar begonnen is ondervond ook tegenslagen, maar heeft die met glans overwonnen en de tweede groep heeft dit jaar een goede start gemaakt. Gedragen door ouders en een klein team van leraren, geleid door een eigen coördinator is het voor veel leerlingen een prachtkans om ook vrije schoolonderwijs te kunnen volgen.

In de aula lagen vorig jaar twee mooie, grote boten die de aanwezigheid van de nieuwe stroom duidelijk maakten. In het eerste project, aansluitend op de geschiedenislessen ‘ontdekkingsreizen’ hadden de leerlingen die boten gebouwd onder leiding van een vakman. De leerlingen mengden zich moeiteloos met de overige SVS- leerlingen en konden trots vertellen over hun werk. Op de Open Dag werden de fietsen geveild, die tijdens het project techniek in elkaar waren gezet. De opbrengst van de veiling werd gebruikt voor de werkweek in juni. Zo werd de P-stroom zichtbaar in de school. Het eerste schooljaar werd samen met ouders afgesloten met een diner-musicante. Tijdens deze ouderbijeenkomst lieten de kinderen horen wat ze tijdens het project muziek hadden ingestudeerd.

Enthousiasme

Een nieuwe stroom starten gaat niet vanzelf. De initiatiefgroep heeft twee jaar lang intensief gezocht naar de mogelijkheden voor deze stroom in Zeist. De overheid stelt strenge eisen en de financiering wordt niet gemakkelijk gemaakt. Het enthousiasme groeide alleen maar. Alle betrokkenen voelden de noodzaak om voor de kinderen die –om wat voor reden dan ook

–de mavo/havo/vwo-stroom niet konden volgen een vrije schoolleerweg vrij te maken. Gekeken werd naar de voorbeelden in Rotterdam, Zutphen en Nijmegen. De initiatiefgroep kreeg alle succesverhalen en mislukkingen van deze praktische stromen te horen. Maar de kinderen kregen er passend onderwijs. En het sterkte nog meer het gevoel: deze stroom willen we ook in Zeist. En het heeft gewerkt; de stroom is er. Het tweede jaar is begonnen. Nog regelmatig functioneren de ervaren collega’s uit Nijmegen en Zutphen als klankbord. Ideeën worden uitgewisseld. Voor Zeist is de naam Craft & Art Stroom gekozen, zodat voor iedereen duidelijk is dat kunstzinnigheid samengaat met het handwerk en dat dat het uitgangspunt is van iedere dag in deze stroom.

Wat is anders

De leerlingen beginnen elke dag met een ambachtelijk of kunstzinnig project onder leiding van een vak-man/vrouw. Daarna volgt periode-onderwijs. Dit jaar begon de achtste klas met stoombootjes maken en smeden naast de periodelessen over de industriële revolutie en scheikunde. De zevende klas is begonnen met papier maken naast Nederlands, en een windmolen naast de

ontdekkingsreizen. Momenteel volgt de 7P-klas een project fietsen repareren naast de periode natuurkunde. Is de ochtend om dan beginnen de vaklessen. De leerlingen krijgen bijna alle vakken aangeboden. Er is alleen gekozen voor één vreemde taal naast Engels en dat is Duits. Verder wordt het vrije schoolleerplan aangehouden. Dat wil zeggen dat ze ook meedoen in het koor en in de achtste en tiende een toneelstuk opvoeren. Een beperkt aantal leraren is verbonden met de P-stroom, zodat er voor de leerlingen niet teveel gezichten langskomen. Voor de school is het handig korte lijnen te hebben voor overleg en een gemeenschappelijke aanpak.

De P-stroom is opgezet als een vierjarige leerweg. Speciaal voor die leerlingen die niet naar het vmbo-t kunnen en toch naar de vrije school willen. Na vier jaar kunnen de leerlingen een beroepsgerichte opleiding

kiezen op het voor hun haalbare niveau.

Op het moment van dit schrijven zijn de leerlingen van klas 8P 's morgens aan het smeden. Niet alleen maar meppen op een weerbarstig stuk ijzer, maar doelgericht concentreren op je werkstuk. Maken wat je in je kop hebt. De kou weerstaan en warmen aan het kolenvuur. Tussen de dampen, het geruis van de aanjager, de slagen op het aambeeld. En ondertussen zorgvuldig de veiligheidsregels in acht nemen. Dit vraagt nog meer bewust te zijn van de leerlingen om je heen, die ook geen gloeiende priem op hun handen willen, of een zware moker op hun tenen. En dan later trots aan een vakleerkracht een blaar op de vinger laten zien: "Kijk, ik heb gesmeed."

Straks ligt of hangt er ergens op een kamertje een gesmeed werkstuk. "Oh, dat ja! dat heb ik in de achtste gemaakt". Schijnbaar onverschillig, maar inwendig gloeiend van trots. Dat verdient iedere leerling.

Leerlingen uit 8p richten de vitrine in na een project Zilversmeden.

